

Ankara Alaeddin Camii Kitabelerinin Hat Sanatı Yönünden İncelenmesi¹

An Analysis of Ankara Alaeddin Mosque's Inscriptions in terms of Calligraphy Art

Özgür Çetintaş

Dr. Öğr. Üyesi, Bitlis Eren Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk Sanatları Bölümü,
email: ozgurcetintas@gmail.com ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6055-2892>

¹Bu çalışmada kullanılan fotoğraflar ve bilgilerin bir kısmı yazar tarafından 2015 yılında Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde doktora semineri olarak hazırlanan araştırmada elde edilen bulgulardan derlenmiştir.

Atf (APA 6)/To cite this article

Çetintaş, Ö. (2019). Ankara Alaeddin Camii kitabelerinin Hat sanatı yönünden incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 43, 193-199. doi: <https://doi.org/10.32547/ataunigsed.598225>

Makale Gönderim Tarihi/Received: 29/07/2019

Makale Kabul Tarihi/Accepted: 28/09/2019

Makale Yayın Tarihi/Published: 26/10/2019

Research Article/Araştırma Makalesi

Öz

İslam sanatları içerisinde en önemli yer, kuşkusuz hat sanatıdır. Son din olan İslam'ın tüm kurallarıyla anlatıldığı ve bizzat yaratıcının sözlerini barındıran Kur'an-ı Kerim'in 68. Suresi olan Kalem Suresi, kaleme ve yazıya yemin ile başlar ki bu durum yazıya ve yazı ile ilgili her şeye verilen önemi anlamak için yeterlidir. Kutsal kitabın kaleme alınıp doğru ve güzel bir şekilde yazılması yine İslam dininin peygamberi Hz. Muhammed'in öğütlerindedir. Kutsal kitabın anlaşılıp yaşanmasında ve mesajlarının halka ulaştırılmasında önemli bir rol üstlenen camiler de İslam dininin en önemli mimari yapılarıdır. Camiler Hz. Muhammed'in hayatta olduğu yıllardan başlayarak günümüze kadar İslam'ın yayıldığı tüm coğrafyalarda farklı yapı malzemeleri ve estetik anlayışlarıyla inşa edilmiştir. Bu çalışmanın amacı Ankara'nın en eski camisi olan Alaeddin Camii'nin kitabelerinden örnekler vererek Türk hat sanatı tarihi içerisinde yüz yıla yakın bir süre kendine kullanım alanı bulan Selçuklu sülüsü hakkında bilgiler vermektir. Bu yazı karakteri, bugün bildiğimiz anlamda Türk hat sanatı ekolünün oluşmasına öncülük etmesi bakımından oldukça önemlidir. Bu makalede kullanılan fotoğraflar yazar tarafından 2015 yılında hazırlanan doktora seminerinden alınmıştır.

Anahtar kelimeler: Hat sanatı, Anadolu Selçuklu, Selçuklu sülüsü, Kitabe, Alaeddin Camii

Abstract

The most important place among Islamic arts is calligraphy. The 68th Sura of the Holy Qur'an, which contains the words of the creator and explains all the rules of Islam, the last religion, begins with the oath to the pen and the writing. This is enough to understand the importance attached to writing and everything related to writing. The correct writing of the holy book is one of the advices of Muhammad, the Prophet of Islam. Mosques, which play an important role in understanding and living the Holy Quran and making its messages public, are the most important architectural structures of the Islamic religion. Mosques have been built with different building materials and aesthetic approaches in all geographies where Islam has spread since the years Prophet Muhammad was alive. The aim of this study is to give examples of the inscriptions of Alaeddin Mosque, which is the oldest mosque in Ankara, and to give information about the Seljukian thuluth which has been used in the history of Turkish calligraphy for nearly a century. This font type is very important in the context of being a leading the formation of the Turkish calligraphy school as we know it today. The photographs used in this article were taken by the author from the PhD seminar prepared in 2015.

Keywords: Islamic calligraphy, Anatolian Seljuks, Seljukian thuluth, Inscription, Alaeddin Mosque

1. Giriş

Yasakları, kanunları ve işleyiş biçimi bizzat yaratıcı tarafından gönderilen Kur'an-ı Kerim ile belirlenen ve kayıt altına alınan İslam dini, yazıya önem veren bir inanç sistemidir (Serin, 1999, s. 39). Yazıya verilen bu önem, kutsal kitabın kendisinde "Nun, kalem ve bir de satıra yazı yazdıkları şeyler hakkı için (Yavuz, 1978, s. 565)" sözleriyle ve peygamberin hadislerinde (Serin, 1982, s. 28) açıkça belirtilmiştir. Öncelikle Tanrı buyruğunun korunması ve aktarılması Müslümanlarca göz önünde tutulurken, zamanla yazı sanatlaşmış ve göze de hitap edecek şekilde geliştirilmiştir. Müslüman toplumların devlet adamları kendi dönemlerinde hat sanatını el üstünde tuttıkları gibi hattatları da saraylarda yaşatacak kadar bu sanatı teşvik edici davranışlarda bulunmuşlardır. İnşa edilen tüm dini, sivil ve askeri yapılarda yazıya mutlak suretle yer verilmiştir. Dini yapılarda ibadet ile ilgili ayetler, askeri yapılarda savaş ve fetihle ilgili ayetler ve sivil yapılarda hayır işlemekle ilgili ayetler yazılmış, yapının inşasında öncü olan kimselerin isimleri hayırla yâd edilerek, bu kişiler taltif edilmiştir.

İslam dünyasında yazı, yüzyıllar içinde onlarca farklı karaktere bürünmüştür. Günümüzde halen etkisini sürdürmekte olan Türk hat sanatı ekolü, kendisinden önce şekillenen birçok yazı karakterinin bir sonucu olarak

doğmuştur. Bu karakterlerden birisi de Anadolu Selçukluları döneminde en güzel örneklerini veren Selçuklu sülüsüdür. Bu çalışmada Ankara'nın en eski camisi olan Alaeddin Camii örneğinde Anadolu Selçuklu dönemi yazı sanatının estetik anlayışı ve Selçuklu sülüsünün bazı karakter özellikleri ortaya konulmuştur.

2. Yöntem

Bu çalışmada örnek olay araştırma yöntemi kullanılmıştır. Konuya ilişkin literatür taraması yapılmış, konu etraflıca tanımlanmaya çalışılmıştır. İncelenen yapının kitabe çözümlenmesi yapılmış, Olay-Vaka (Anekdot) Kaydı yöntemi ile konu araştırılmak üzere fotoğraf ve dokümanlar elde edilerek gözlemin objektif bir biçimde kaydedilmesi sağlanmıştır.

3. Yazı, Selçuklu sülüsü ve Ankara Alaeddin Camii

İnsanoğlu temel gereksinimlerini, anlaşmaları, alacak-verecek takibini ve yok olmasını istemediği her çeşit bilgiyi kayıt altına almak için yazıyı bulmuştur. İcat edilen her şey gibi yazı da zaman içerisinde kendisini kullanan toplumlar tarafından farklı şekillerde yorumlanmış, farklı türlere ayrılmış ve gelişimini günümüze kadar devam ettirmiştir. İlkel çivi yazısından hiyerogliflere, hece yazısından harf yazısına geçilmiş; kil tabletlerden hayvan derisine, papirüslerden kâğıda kadar birçok farklı materyal üzerine yazılmıştır. Günümüzde İslam sanatları veya Geleneksel Türk Sanatları denince ilk akla gelen sanat dalı Hüsn-i Hat'tır. Böyle olmasının sebebi İslam dininin ana kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'in Kalem Suresi'nin daha adından başlayarak yazının temel aracı olan kaleme ve yazıya Allah katında verilen önemi açıkça vurgulamasıdır. Bu vurgu sayesinde Müslüman ülkelerde güzel yazıya daha çok önem verilmiştir. Okuryazarlığın teşvik edilmesi ve yazının daha çok insanın dikkatini çekebilmesi için de zamanla yazı, göze hitap edecek şekilde yorumlanmış ve müstakil bir sanat haline geçmiştir (Meriç, 1937, s. 35). Arap yazısında kullanılan harflerin kendinden sonraki harfe bağlanabilmesi ve kelime içerisindeki pozisyonlarına göre farklı şekillerde yazılabilmesi de Arap yazısının sanatlaşmasında çok büyük bir etken olmuştur. Başlarda kutsal kitabı çoğaltmak için kullanılan yazı, zamanla kendisine farklı kullanım alanları açarak birçok farklı karaktere bürünmüştür. İslam'ın ilk yıllarında özellikle mimari alanda kullanılan Kufi yazı, bir ihtiyacın neticesi olarak ortaya çıkmıştır. Kufi yazının en temel karakteri geometrik olmasıdır (Baltacıoğlu, 1993, s. 34) ve bu ihtiyaç yazıyı oluşturan elemanların bir örnek hale getirilerek hem karışıklıkların önlenmesi hem de yazıyı o dönemde kullanılan araç gereçlerle olabilecek en güzel biçimde yazabilme ihtiyacıdır. Kufi yazının, ağırlıklı olarak mimari tezyinatta kullanılan birçok değişik şekli geliştirilmiştir (Burckhardt, 2009, s.90). Kufi yazı zamanla kendi içerisinde türlere ayrılrsa da kitap gibi uzun metinlerin yazımında yeterli kolaylığı sağlayamamıştır. Kâğıt gibi önemli bir malzemenin kıtlığı neticesinde daha küçük ve daha kolay yazılabilir bir yazıya ihtiyaç duyulmuştur ve bu ihtiyaç neticesinde de sülüs yazı türetilmiştir. Ancak sülüs yazı zaman içerisinde metin çoğaltma ve hızlı yazma noktasında yetersiz kalmış ve ondan da nesih yazı türetilmiştir. Hat sanatında kullanılan yazı türleri saydığımız bu üç yazı karakteriyle sınırlı değildir. İslam tarihi boyunca onlarca yazı türü icat edilmiş, bunlardan bazıları zamanla kullanılmayarak yok olmuştur. Günümüzde en çok kullanılan yazı türleri aklâm-ı sitte (altı kalem) adıyla bilinmektedir ve bunlar;

- Sülüs
- Nesih
- Muhakkak
- Reyhani
- Tevki
- Rık'a'dır (Yazır, 1981, s. 75).

Görüleceği gibi sülüs yazı, erken dönemlerden bugüne dek kullanılmakta olan bir karakterdir. Günümüzde en çok kullanılan yazı türlerinden olan sülüs yazı, ağız genişliği 3mm olan kamış kalemlerle yazılır. Bu ölçü metin yazmak için yeterli olsa da mimari yapılarda bulunan kitabeleri, kuşak yazılarını uzak mesafeden görebilmek için yeterli değildir. Bu ihtiyacı gidermek için de sülüs yazı daha büyük ölçülerde yazılmış ve bu durum celi (iri) sülüs adını verdiğimiz yazı karakterini ortaya çıkarmıştır. Celi sülüs, ortaya çıktığı günden bu yana mimarî yapılarda en çok kullanılan yazı türü olarak gelişimini sürdürmüştür. Bu gelişim aşamalarından biri de yaklaşık yüz yıl kadar bir zamana yayılan ve en güzel örneklerini Anadolu Selçuklularında gördüğümüz Selçuklu sülüsü evresidir. Selçuklu sülüsü, özellikle Anadolu Selçukluları döneminde mimari başta olmak üzere çini, seramik ve kitap sanatları gibi pek çok alanda kullanılmıştır. Tarihsel olarak Safeviler döneminden itibaren kullanılmaya başlanan bu yazının estetik anlamda zirve noktası Büyük Selçuklularla başlayan ve Anadolu Selçuklularıyla devam eden dönemdir.

Anadolu Selçuklularından sonra Osmanlı İmparatorluğu devrinde bugün bildiğimiz anlamda Türk hat sanatı ekolünü oluşturan estetik zevkin temelleri bu dönemde atılmıştır. Özellikle anıtsal mimaride kendine geniş kullanım alanı bulan Selçuklu sülüsünün en güzel örneklerini Anadolu camilerinin mihrap, kuşak, minber ve kitabe yazılarında görmekteyiz. Kale mescidi olarak tasarlanan Alaeddin Camii, Selçuklu sülüsünün kullanıldığı en eski Ankara mabedidir. Eski Ankara’da, 574 H. (1178 M.) yıllarında Selçuklu sultanı Alaeddin Keykubad tarafından yaptırılmış olan eser, 1361 ve 1433 yıllarında iki defa büyük onarım görmüştür (Erken, 1983, s. 342). Mabet, Ankara’da İç Hisar Sokağında bir meylin üstündedir. Caminin kible duvarı iç kale duvarına bitişir ve solunda iç kale kapısı vardır (Konyalı, 1978, s. 13).

Görsel 1. Alaeddin camii. M. 1178, Ankara

Mabedin kapısı üzerinde üçer satırdan oluşan iki adet tamir kitabesi ve minberde imar kitabesi bulunur. Minberdeki kitabenin üst kısmındaki aynalıkta Kelime-i Tevhid ve onun üstünde de birbirine bakan iki hilal içerisinde yıldız motifi kalemışı olarak işlenmiştir.

Görsel 2. Alaeddin camii tamir kitabeleri

عمر هذا الجامع المبارك لولو پاشا
دام دولته من عملة المولا المعظم السلطان
الاعظم اورخان خلدالله ملكه في سنة ثلاث
وستين و سعمائة 863

Sağ taraftaki birinci tamir kitabesine göre mabedi 863 yılında Orhan Gazi’nin vefatından iki sene sonra, valilerinden Lülü Paşa tamir ettirmiştir. Soldaki kitabenin günümüz Türkçesi ile anlamı “Bu mescidi Sultan Mehmed Han oğlu Sultan Murad Han devrinde Sünbül Hatun tamir ettirmiştir. Allah onlara mağfaret etsin (bağışlasın). Tarih H. 834”. Sağdaki kitabe yine bir tamir kitabesidir ve kitabenin yazılışı şöyledir;

عمر هذه المسجد المباركة في ايام السلطان
مراد خان بن محمد خان طائنا الى مغفرة الله الشريفة
سنبل خاتون تاريخ سنة اربع و ثلاثين و ثمانماية

Bu iki tamir kitabesinin haricinde iç kısımdaki minber kapısının kitabesi görülmektedir. Ceviz ağacından oyma tekniğiyle işlenen minber, ağaç oyma sanatının zarif bir örneğidir. Selçuklu sülüsü ile işlenen kitabenin yazılışı ve günümüz Türkçesi ile anlamı şöyledir;

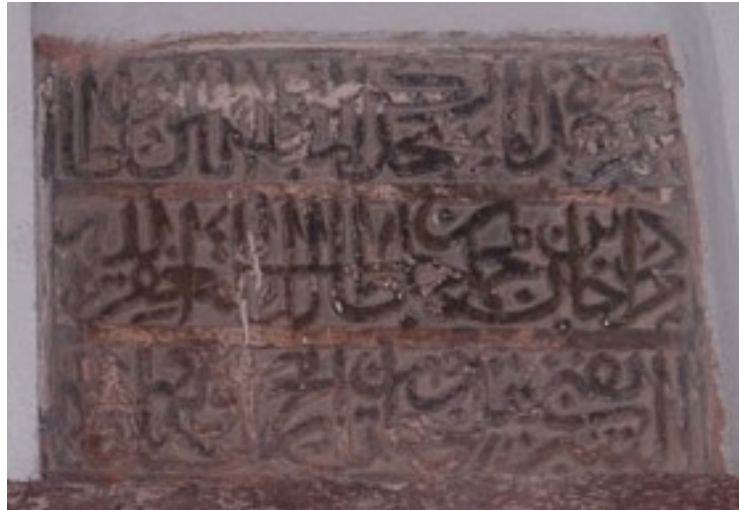
“Kahredici melik dünyanın ve dinin ihyacı Rum ve Yunan beldelerinin meliki Kılıç Arslan oğlu Mes’ud. Sene H. 594”.

الملك القاهر محي الدنيا و الدين ملك بلاد الروم و اليونان ابو نصر
مسعود بن قلع ارسلان في صفر سنة اربع تسعين حمسنة 594

Görsel 3. Alaeddin camii minber kitabesi

Ankara'nın en eski camisi olma özelliğini taşıyan Alaeddin Camii'nde bulunan özgün kitabeler yukarıda bahsettiğimiz tamir kitabeleri ile minber kitabesidir. Mihrapta yer alan yazı kuşağı ve alınlık panosu, caminin geçirdiği onarımlar sırasında yenilenmiştir. Ankara il merkezi ve merkez ilçelerinde daha önceki yıllarda yapılan araştırmalar sırasında mihrap yazılarının bir kalıptan çıkmış gibi görünmesi, bu yazıların ait oldukları yapılarla aynı tarihlerde yazılmadığını düşündürmektedir. Anadolu Selçuklu döneminin önemli yapıları incelendiğinde hat sanatı bakımından belirli bazı karakter özelliklerinin öne çıktığı görülmektedir. Alaeddin Camii'nin de orijinal kitabelerinde bu özellikler öne çıkmaktadır.

Görsel 4. Birinci tamir kitabesi

Sağdaki birinci tamir kitabesinde görülen sıkışıklık ve sonlara doğru yazının daha rahat bir istifle yazılmış olması Anadolu Selçuklularına ait birçok yapının kitabesinde görülen bir özelliktir. Bunun yanı sıra Selçuklu dönemi yazı sanatının estetik özelliklerinden biri olarak dik harflerin bir arada bulunduğu kısımlarda, bu harfleri ortadan kılıç gibi kesecek şekilde yatay bir çizginin (harfin) kullanıldığı görülmektedir. Zira ikinci satırın ortasındaki “الی” ifadesinin sonundaki “ye (ع)” harfinin çanak çizgisi soldan sağa doğru uzatılarak dikey harflerin ortasından yatay bir hat olarak geçirilmiştir.

Görsel 5. İkinci tamir kitabesi

İkinci tamir kitabesinde, yine ikinci satırın orta kısmındaki “عملة” kelimesindeki “lam (ل)” harfinin kendinden önceki harf grubuna göre satırın aşağısına sarkıtılarak yazılması da başka birçok Selçuklu kitabelerinde görülen özelliklerdendir. Genel itibarla satırlar incelendiğinde harf meyillerinin fazla oluşu ve birbirine bağlanan harflerin bazılarında görülen satır nizamının dışında kalacak derecede eğik yazılmış olmaları da Anadolu Selçuklu dönemi kitabelerinde sıkça rastlanılan durumlardandır. Kitabe içerisinde harekeler neredeyse hiç kullanılmadığı gibi tezyini işaretlere de yer verilmemiştir. Harf bağlantılarının kalın ve harf dönüşlerinin keskin olması da Selçuklu sülüsünün karakteristik özelliklerindedir. Ayrıca yazı içerisinde “kef (ك)” harfinin serin adı verilen üst çizgisi nadiren kullanılmıştır. Bu durum başka dönemlere ait yazıtlarda da görülen bir özellik olmakla beraber Anadolu Selçuklu yapı kitabelerinin çok özenli yazılmamış olması, bu tip ihlalleri artırmaktadır. Zira bu özensizliklerden biri de yine bu kitabede görülen dil bilgisi hatasıdır. İlk satırda geçen mescit kelimesi müzekker (eril) olduğu için devamında gelen “هذه” ifadesi doğru bir kullanım değildir; “هذا” ifadesi daha doğru olacaktır. Buna benzer dil bilgisi hatalarıyla daha önceki yıllarda yapılan araştırmalarda da karşılaşmıştır. Yapının son özgün kitabesi olan minber kapısındaki kitabe, ceviz ağacına oyma olarak işlenmiştir.

Görsel 6. Minber kapısındaki kitabe

Minberler Selçuklu camilerinin içinde yapılara değer kazandıran eserler olarak ilgi çeker (Öney, 1992, s. 137). Bu kitabe de Anadolu Selçuklu ahşap işleme sanatının çok güzel örneklerinden biridir. Yazı ön planda tutularak, zemindeki rumi motifli helezonların üzerine kabartma olacak şekilde işlenmiştir. Yazıyı oluşturan harfler ve diğer

yazı elemanlarının yüzeyleri keskin bırakılmamış, yuvarlatılarak yumuşak bir görünüm elde edilmiştir. Bunun yanı sıra çizgiler yazılma sırasına göre birbirinin altından veya üstünden geçirilerek oldukça ince işçiliğe sahip, sanat yönünden üst seviye bir eser meydana getirilmiştir. Özellikle dik harflerin zülfeleri rumi motifini andırır şekilde yapılmıştır ki bu da Selçuklu sülüsünün karakteristik özelliklerindedir. Harf geçişleri, tamir kitabelerinde olduğu gibi burada da olabildiğince yumuşak ve kıvrak hareketlerle tamamlanmıştır. Selçuklu sülüsünde görülen bu özellik, 14. yüzyıla gelindiğinde şekillenen Türk hat sanatı ekolünde yerini biraz daha sert geçişlere bırakacaktır. Burada bahsedilen orijinal kitabelerin haricinde caminin mihrabında yer alan alınlık panosu ve minber kapısının üst kısmında kelime-i tevhid yazısı bulunmaktadır.

Görsel 7. Minber kapısı üstündeki Kelime-i Tevhid

Minber kapısı üstündeki yazı günümüze daha yakın bir dönemde yazılmıştır. Levha üzerinde yazılı olmadığından, kesin bir tarih belirtmek imkânsızdır. Ancak yazı karakteri dikkate alındığında 18. yüzyıl sonrası olduğu düşünülmektedir. Bu yazıda hareketlere yer verilmemiştir. İki parça ahşap üzerine kazınarak işlenen yazı daha sonra birleştirilmiştir. Kelime-i tevhidi oluşturan iki cümle arasında bu birleştirmeden dolayı gereksiz bir boşluk oluşmuştur. Yazı panosunun üstünde yarım oval form üzerine birbirine bakan iki hilal arasında güneş motifi işlenmiştir. Mihrap üstündeki alınlık panosunda Cin Suresi'nin 18. Ayeti yazılmıştır. Bu yazıda da lüzumlu hareketler dışında tezyini işaretlerin hiçbiri kullanılmamıştır. Alınlık panosunda hicri 1311 (1894-1895 miladi) tarihi okunmaktadır.

Görsel 8. Mihrap alınlığındaki yazı

4. Sonuç

İnsanoğlu var olduğu ilk çağlardan itibaren sanatı bir ifade aracı olarak keşfetmiş; farklı materyaller ve farklı türlerle sanatı zenginleştirmiştir. Her şey gibi sanat da bir ihtiyacın neticesi olarak doğmuş ve gelişerek günümüze ulaşmıştır. İnsanoğlunu etkileyen her kavram, her olay ve olgu sanata yansımış ve sanatla iç içe geçerek bir etkileşim yaratmıştır. Tarihsel akış sürecinde din adını verdiğimiz fenomen de sanatla kaynaşmış ve ortaya dini sanat denilen kavram çıkmıştır. Hristiyanlıktaki ikonografi, İslam'da bezeme ve hüsn-i hat sanatı olarak tezahür etmiştir. Tıpkı Hristiyan kiliselerindeki duvar resimleri gibi; camilerdeki kuşak yazıları, duvar ve ahşap işlerindeki kalemişi süslemeler de İslam dinini yayan bir vasıta olup (Şekerci, 1974, s. 10), dinin sanat ve estetik anlayışını yapılar üzerinden topluma aksettirmiştir. Bu bağlamda camilerde görülen süsleme ve yazılar yalnızca boşluk doldurmak için kullanılmamış; dini yayma noktasında birer araç olarak yüzyıllardır kullanılagelmiştir.

Ankara'nın en eski camisi olan Alaeddin Camii, tarihi öneminin yanı sıra dönemine ait üç adet kitabesiyle de Anadolu Selçuklularının sanat ve estetik anlayışını ortaya koyması bakımından kıymetlidir. Ayrıca bu kitabeler, caminin inşa edildiği döneme ait bilgiler ihtiva eden birer belge niteliğindedir. Araştırma içerisinde belirtilen, kitabelerdeki gramer ihlalleri edebî yönden olumsuz görülse de sanatsal açıdan kitabenin değerini düşürmemektedir. Caminin kitabeleri dikkatle incelendiğinde Selçuklu sülüsü adı verilen yazı karakterinin belirgin özellikleri kendini göstermektedir. Saymak gerekirse bu özellikler; dik harflerin kalın başlayıp ince bitirilmeleri (Görsel 4 ve 5), hareketlerin ve tezyinî işaretlerin mümkün olduğunca kullanılmaması (Görsel 4, 5 ve 8) ve satır nizamındaki yazıların her satırında farklı sıkışıklıkta yazıların (Görsel 3) görülmesi gibi özetlenebilir. Hat sanatı tarihinde çok önemli bir süreci kaplayan Türk hat sanatının şekillenmesinde Selçuklu sülüsünün etkisi bu örneklerde açıkça görülmektedir. Ayrıca yapının inşa edildiği dönemin özgün eseri olarak caminin minberi, ince ahşap işçiliği ile göz doldurmaktadır. Minber kitabesinde, dönemin hükümdarı olan Sultan Kılıç Arslan'ın oğlu Sultan Mes'ud'un, o devrin egemen güçleri sayılabilecek nitelikteki Yunan ve Rum ülkelerinin hükümdarı olduğu vurgusu, bir övgü olmanın yanında, Anadolu'daki Türk hâkimiyetinin yadsınamaz gerçeğini de ortaya koymaktadır. Ahşap direkli bir cami olarak Alaeddin Camii Anadolu'daki Türk-İslam medeniyetinin ve sanat anlayışının önemli bir örneğidir.

Kaynakça

- Baltacıoğlu, İ. H. (1993). *Türklerde yazı sanatı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Burckhardt, T. (2009). *İslam sanatı dil ve anlatım*. (T. Koç, Çev.). İstanbul: Klasik Yayınları.
- Erken, S. (1983). *Türkiye'de vakıf abideler ve eski eserler*. (Cilt 1). S. Erken (Yay. haz.). Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Konyalı, İ. H. (1978). *Ankara camileri*. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Meriç, R. M. (1937). *Türk tezyini san'atları ve son üstadların altısı*. İstanbul: Güzel San'atlar Akademisi Neşriyatı.
- Öney, G. (1992). *Anadolu Selçuklu mimari süslemesi ve el sanatları*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Serin, M. (1982). *Hat san'atımız*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Serin, M. (1999). *Hat san'atı ve meşhur hattatlar*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Şekerci, O. (1974). *İslam'da resim ve heykelin yeri*. İstanbul: Çanakkale Seramik Fabrikaları Kültür ve Araştırma Hizmetleri Yayınları.
- Yavuz, A. F. (1978). *Kur'an-ı Kerim ve izahlı meali alisi*. İstanbul: Doğan Kardeş Matbaacılık.
- Yazır, M. B. (1981). *Medeniyet âleminde yazı ve İslam medeniyetinde kalem güzeli*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Görsel Kaynakçası

- Görsel 1. Çetintaş, Ö. (Yazar). (2015). Alaeddin camii. M. 1178, Ankara.
- Görsel 2. Çetintaş, Ö. (Yazar). (2015). Alaeddin camii tamir kitabeleri.
- Görsel 3. Çetintaş, Ö. (Yazar). (2015). Alaeddin camii minber kitabesi.
- Görsel 4. Çetintaş, Ö. (Yazar). (2015). Birinci tamir kitabesi.
- Görsel 5. Çetintaş, Ö. (Yazar). (2015). İkinci tamir kitabesi.
- Görsel 6. Çetintaş, Ö. (Yazar). (2015). Minber kapısındaki kitabe.
- Görsel 7. Çetintaş, Ö. (Yazar). (2015). Minber kapısı üstündeki Kelime-i Tevhid.
- Görsel 8. Çetintaş, Ö. (Yazar). (2015). Mihrap alınlığındaki yazı.